

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Прарэктар па вучэбнай рабоце

А.В. Давыдавіч

31

(дата зацвярджэння)

Рэгістрацыйны нумар 581 / вуч.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Вучэбная праграма ўстановавы вышэйшай адукацыі

па вучэбнай дысцыпліне для спецыяльнасцей:

- 1-23 01 07 Інфармацыя і камунікацыя,
- 1-23 01 08 Журналістыка (па напрамках),
- 1-23 01 09 Журналістыка міжнародная,
- 1-23 01 10 Літаратурная работа (па напрамках)

2015 г.

Вучэбная праграма складзена на падставе АСВА 1-23 01-08-2013, АСВА 1-23 01-09-2013, АСВА 1-23 01-07-2013, АСВА 1-23 01-10-2013, тыпавай вучэбнай праграмы СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА, № ТД-Е512/тып. 2013 г. і вучэбных планаў УВА № Е 23-190/вуч. 2013 г., Е 23-191/вуч. 2013 г., Е 23-192/вуч. 2013 г., Е 23-193/вуч. 2013 г., Е 23-194/вуч. 2013 г., Е 23-195/вуч. 2013 г., Е 23-196/вуч. 2013 г., Е 23ин.-200/вуч. 2013 г., Е 23-258/вуч. 2014 г.

СКЛАДАЛЬНІКІ:

С.К. Берднік, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

В.Д. Бардзіян, старшы выкладчык кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта;

В.А. Горбач, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

А.Р. Хромчанка, дацэнт кафедры стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

Кафедрай стылістыкі і літаратурнага рэдагавання Інстытута журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
(пракакол № 10 ад 26.05.2015 г.);

Навукова-метадычным саветам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
(пракакол № 6 ад 29.06.2015 г.)

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Характарыстыка вучэбнай дысцыпліны. “Сучасная беларуская мова” з’яўляецца прапедэўтычным курсам да вывучэння мовы ў функцыянальным аспекце, з прыцягненнем элементаў камунікатыўнага аналізу тэкстаў СМІ, ілюстрацый і прыкладаў рэалізацыі семасіялагічных катэгорый на падставе сістэмнага падыходу да існавання і развіцця маўлення. Сінхроннае вывучэнне значэння моўных адзінак і іх змянення падмацоўваецца, абгрунтоўваецца дыяхроннымі назіраннямі, што садзейнічае ўсвядомленаму разуменню лексічнай з’явы, а таксама адцяняе гістарычныя асаблівасці станаўлення, фарміравання і развіцця лексічнай сістэмы беларускай мовы.

Роля і месца дысцыпліны ў прафесійнай падрыхтоўцы. Падрыхтоўка спецыялістаў журналісцкага профілю з універсітэцкай адукацыяй прадугледжвае фарміраванне маўленчай кампетэнтнасці носбіта мовы, арыентаванай на інтэнсіўную і прадуктыўную вытворчасць тэкстаў у адпаведнасці з камунікатыўнай зададзенасцю і жанравай спецыфікай. Валоданне мовай разглядаецца як важны складнік тэкставай дзейнасці журналіста, базай для лінгвістычнай арганізацыі публіцыстычнага твора, што непасрэдным чынам звязана з развіццём і ўдасканаленнем прафесійнага майстэрства.

Сувязі вучэбнай дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі вучэбнага плана. У працэсе вывучэння сучаснай беларускай мовы даюцца першапачатковыя звесткі пра лінгвістыку тэксту, на базе ўласных студэнцкіх публікацый і радыё-, тэлевыступленняў праводзяцца экстраарфаграфічныя (арфаэпічныя) і лексіка-граматычныя каментарыі пабудовы тэксту, вядзецца мэтанакіраваная падрыхтоўка да ўспрымання курса “Мова і стыль сродкаў масавай камунікацыі”, закладваецца навукова-практычная база да тэорыі і практыкі рэдагавання публіцыстычнага тэксту, усвядомленага вывучэння медыярыторыкі. У сітуацыі беларуска-рускага білінгвізму тэарэтычны і практычны матэрыял падаецца ў кан- і дывергентным суаднясенні з сучаснай рускай мовай

Мэты і задачы вучэбнай дысцыпліны. Мэтай курса “Сучасная беларуская мова” з’яўляецца прафесійна арыентаванае ўдасканаленне ўменняў і навыкаў валодання лексічнай базай літаратурнай беларускай мовы, фарміраванне высокай культуры маўлення, засваенне тэарэтычнай базы, неабходнай для самастойнай вытворчасці рознажанравых тэкстаў функцыянальных стыляў беларускай мовы.

Гэта дасягаецца вырашэннем агульных і прыватных задач:

- адлюстраванне непарыўнай сувязі паміж моўнымі заканамернасцямі і захоўваннем імператыўных / дыспазітыўных лексічных норм;
- выпрацоўка ўменняў і навыкаў лексіка-семіялагічнай арганізацыі тэкстаў паводле нормаў сучаснай беларускай мовы;
- вывучэнне адметнасцей беларускай мовы на лінгвістычнай карце ўсходніх славян;
- вызначэнне і вытлумачэнне інтэрферэнтных з’яў пры дзяржаўным білінгвізме;

– вылучэнне ды- і канвергентных з’яў, заканамернасцей развіцця лексічнай сістэмы беларускай мовы на сучасным этапе і інш.

Патрабаванні да асваення вучэбнай дысцыпліны ў адпаведнасці з адукацыйным стандартам.

У выніку вывучэння курса “Сучасная беларуская мова” студэнты павінны **ведаць:**

- ролю мовы і маўлення ў працэсе сацыяльных адносін;
- функцыі беларускай мовы як асноватворнага кампанента нацыянальнай культуры;
- месца і ролю беларускай мовы ў славянскай і еўрапейскай супольнасці народаў і моў;
- сістэму лексічных, граматычных і стылістычных сродкаў беларускай мовы;
- склад асноўнай лексікі для прафесійных зносін;
- тэрміналагічныя, перакладныя і галіновыя слоўнікі па неабходных для прафесійнай дзейнасці галінах;

умець:

- карыстацца на дастатковым узроўні вуснай і пісмавай разнавіднасцямі сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- адэкватна ўспрымаць прафесійна-арыентаваныя тэксты і патрэбную інфармацыю;
- перакладаць, анатаваць і рэферыраваць неабходныя для прафесійнай дзейнасці тэксты;
- складаць і весці на беларускай мове службовую дакументацыю, рыхтаваць навуковыя і публічныя выступленні і г. д.;
- выконваць тэсты і тэставыя заданні, якія садзейнічаюць замацаванню вучэбнага матэрыялу;

валодаць:

- навыкамі маўленчай дзейнасці ў сістэме функцыянальна-стылёвых разнавіднасцей беларускай літаратурнай мовы;
- метадамі і прыёмамі аналізу неабходнай для прафесійнай дзейнасці літаратуры з пункту гледжання беларуска-рускага білінгвізму;
- метадыкай адэкватнага беларуска-рускага і руска-беларускага перакладу неабходных для прафесійнай дзейнасці тэкстаў;
- пісьмовымі і вуснымі нормаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Характарыстыка метадаў і тэхналогій навучання. Пры навучанні сучаснай беларускай мове, акрамя традыцыйных, выкарыстоўваецца метады інтэрактыўныя, які арыентаваны на больш шырокае ўзаемадзеянне студэнтаў не толькі з выкладчыкам, але і адно з адным, на дамінаванне актыўнасці навучэнцаў у адукацыйным працэсе. Выконваючы інтэрактыўныя заданні і практыкаванні, студэнты не столькі замацоўваюць пройдзены матэрыял, колькі спасцігаюць новае.

Лекцыі маюць уводны, праблемны або абагульняльны (аглядны) характар. Асноўным прызначэннем іх з’яўляецца апісанне набыткаў (сінхронны аспект) і

новых тэндэнцый (дыяхронны аспект) развіцця мовы і мовазнаўства; інтэрпрэтацыя класічных і сучасных поглядаў на лексіка-семантычныя, словаўтваральныя факты; метадычныя рэкамендацыі па лексіка- і фразеаграфічнай практыцы; вызначэнне тыповых (і менш распаўсюджаных) памылак словаўжывання і словаўтварэння; сістэмнае азнаямленне з вучэбнай і навуковай літаратурай.

Практычна арыентаваная частка заняткаў складаецца з кампанентаў тэарэтычнай, лабараторнай, развіцёвай, эксперыментальнай творчай працы студэнтаў. Паводле першай студэнтам прапануюцца тэарэтычныя пытанні з указаннем канкрэтнай літаратуры (як правіла, з альтэрнатыўных крыніц), а таксама на патрэбы ў рэферыраванні і канспектаванні. На занятках прадугледжваецца выкананне заданняў, якія падсумоўваюць, абагульняюць і інтэрпрэтуюць вывучаны матэрыял, замацоўваюць набытыя веды. Складнікі развіцёвай працы дыягназуюць усвядомленае, лагічнае, індывідуальнае распазнаванне моўнага факту сярод мноства аднародных і неаднародных; эксперыментальны падыход да замацавання набытых навыкаў і ўменняў забяспечвае непасрэдны ўдзел у вытворчасці журналісцкага тэксту, вызначэння яго арталагічных характарыстык. Творчы элемент садзейнічае далучэнню студэнта-журналіста да ўдумлівага стварэння ўласнага тэксту і рэдактарскага прачытвання яго.

Усе віды вучэбных заданняў маюць паэтапны, сістэмны і пераемны характар у адпаведнасці з праходжаннем пэўнага раздзела мовазнаўства.

Выкарыстоўваюцца тэхналогіі праблемнага, эўрыстычнага навучання і тэхналогія дыдактычнай эўрыстыкі. Пры першым навучанні рэалізуецца спосаб актыўнага ўзаемадзеяння студэнта з праблемна-пададзеным зместам навучання, у ходзе якога студэнт вучыцца думаць, творча засвойваць веды. Праблемнае навучанне выступае альтэрнатывай для эўрыстычнага, калі ставяцца мэты канструявання студэнтам уласнага сэнсу, мэт і зместу адукацыі, а таксама яе арганізацыі, дыягностыкі і ўсведамлення. У выніку навучання па тэхналогіі дыдактычнай эўрыстыкі студэнт пераасэнсоўвае, дабудоўвае або драматызуе свой вынік. Адбываецца асобнае адукацыйнае ўключэнне студэнта ў моўна-культурныя працэсы ў якасці іх паўнапраўнага ўдзельніка.

У практыцы выкладання сучаснай беларускай мовы актыўна выкарыстоўваюцца камп'ютарныя тэхналогіі, у прыватнасці камп'ютарнае тэсціраванне, электронная бібліятэка, сайтавае суправаджэнне навукова-метадычнага забеспячэння адукацыйнага працэсу.

У адпаведнасці з тыповым вучэбным планам на вывучэнне дысцыпліны “Сучасная беларуская мова” адведзена 54 гадзіны, у тым ліку 34 аўдыторных, з іх – 8 гадзін лекцыі, 26 гадзін – практычныя заняткі. Дысцыпліна выкладаецца на дзённай форме навучання на I курсе ў першым семестры, выніковая форма кантролю – залік.

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

1. Беларуская мова як найважнейшы складнік прафесійнай падрыхтоўкі журналіста. Мова і маўленне. Функцыі мовы

Беларуская мова і нацыянальная культура, аснова нацыянальнай ідэнтыфікацыі. Беларуская мова як сродак камунікацыі. Мова і тэкставая дзейнасць журналіста. Структура і функцыі беларускай мовы. Беларуская мова на розных этапах яе гістарычнага развіцця. Паняцце пра сучасную беларускую літаратурную мову як найвышэйшую форму праяўлення нацыянальнай культуры. Літаратурная форма беларускай мовы: гістарычныя асаблівасці фарміравання, унармаванасць, кадыфікаванасць, поліфункцыянальнасць. Праблема арганічнасці спалучэння вуснага і пісьмовага элементаў у беларускай літаратурнай мове (у параўнанні з рускай). Адметнасці функцыянавання беларускай мовы ў мінулым і сучаснасць.

Беларуская мова – тытульная мова нацыі. Моўны стыль эпохі. Беларуская мова з гледжання тыпалагічнага і сацыяльнага. Функцыянальна-сацыяльная дыферэнцыяцыя нацыянальнай мовы. Месца беларускай мовы на лінгвістычнай карце свету.

Адметнасці вывучэння сучаснай беларускай мовы ў межах журналісцкіх спецыяльнасцей (у супастаўленні з філалагічнымі і іншымі). Мэты, задачы, змест і аб'ём курса сучаснай беларускай мовы. Метадалагічныя асновы і крыніцы вывучэння сучаснай беларускай мовы.

Мова і маўленне. Функцыі мовы: камунікатыўная (як сродак кантактавання), пазнавальная (кагнітыўная) (як інструмент мыслення і пазнання свету), акумулятыўная (як сродак назапашвання і захоўвання ведаў, сацыяльнага вопыту народа), уплывовая (як сродак пераканання), эмацыянальна-эстэтычная (як сродак выказвання думак і пачуццяў, фарміравання і эстэтычнага развіцця чалавечай свядомасці), фатычная (кантактаўстанаўляльная) (як актыўны сродак фарміравання загаловачных комплексаў у СМІ) і інш. Спецыфіка навуковага асэнсавання тэрміна “маўленне” ў беларускім мовазнаўстве. Культура мовы і культура маўлення.

2. Лексічная сістэма беларускай мовы

Прадмет і задачы вывучэння лексікалогіі. Структурная і сістэмная характарыстыка слова ў медыятэксце. Азначэнне слова як асноўнай адзінкі мовы. Навуковыя адгалінаванні лексікалогіі: семантыка (семасіялогія, анамасіялогія) і семіётыка (семіялогія). Лексічнае і граматычнае значэнні слова. Полісемія, семантычная пераарыентацыя слова ў медыямаўленні, асаблівасці выкарыстання тропай у СМІ. Лексіка-семантычная характарыстыка беларускай мовы. Семантычная структура шматзначнага слова. Фарміраванне слоўнікавага складу мовы ва ўмовах інфармацыйнага грамадства. Безэквівалентная лексіка і семантычная кандэнсацыя як спосаб захавання народнай спадчыны. Парадыгматыка, сінтагматыка, эпідыгматыка. Лексіка-семантычная парадыгматыка. Семантычная пазіцыя слова.

Прычыны схільнасці мовы да альтэрнатыўных пазначэнняў, моўныя рэсурсы і

маўленчыя рэалізацыі лексічнай аманіміі. Тыпы амонімаў. Прычыны ўзнікнення і шляхі ўтварэння амонімаў. Тыпалогія і размежаванне аманіміі і полісеміі. Паронімы ў тэкстах СМІ. Міжмоўныя амонімы і паралексія ў медыямаўленні.

Сінанімія. Сінанімічны рад. Паняцце пра дамінанту. Тыпы сінонімаў. Эўфемізмы. Крыніцы ўзбагачэння беларускай лексікі сінонімамі. Лексічная і сінтаксічная сінанімія ў тэкстах СМІ.

Антанімія. Тыпы антонімаў. Сутнасць антанімічнага супрацьпастаўлення: антонім, антытэза, энантыясемія, аксюмаран і інш. Выяўленчыя магчымасці антонімаў. Кантэкстуальныя сінонімы і антонімы. Сінанімія і антанімія – актыўныя працэсы ў мове і ў тэкстах СМІ.

Гістарычнае фарміраванне лексікі сучаснай беларускай мовы. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання: агульнаславянская, усходнеславянская, уласнабеларуская. Спрадвечна беларуская і запазычаная лексіка. Методыка вызначэння запазычанага слова. Засваенне запазычаных слоў: фанетычнае, графічнае, граматычнае, семантычнае. Транслітэрацыя. Выкарыстанне варварызмаў і экзатызмаў у сучасным маўленні і ў тэкстах СМІ. Запазычанні на сучасным этапе, правамернасць выкарыстання іх ў СМІ. Сацыяльная адказнасць журналіста за чысціню маўлення. Норма і кадыфікацыя.

Сацыяльна-функцыянальная характарыстыка лексікі беларускай мовы. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнага і пасіўнага складу: гістарызмы, архаізмы, неалагізмы. Сфера ўжывання беларускай лексікі (асаблівасці функцыянавання). Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку: дыялектызмы, тэрміналагічная і прафесійная лексіка, жарганізмы і аргатызмы (выкарыстанне ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах). Патэнцыяльныя словы і аказіяналізмы. Слэнгіраванне камп'ютэрнага маўлення, лексічныя працэсы ў інтэрнэт-выданнях.

Адметнасць функцыянавання лексічных пластоў вуснай і пісьмовай форм.

Лексіка-семантычны аналіз слова. Сродкі фіксацыі лексікі.

3. Лексікаграфія. Практычнае значэнне лексікаграфіі ў прафесійнай дзейнасці журналіста, методыка карыстання слоўнікамі

Практычнае значэнне лексікаграфіі ў прафесійнай дзейнасці журналіста, методыка карыстання слоўнікамі. Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця лексікаграфіі. Лексікаграфія практычная і тэарэтычная. Слоўнік, слоўнікавы артыкул, семантызацыя, каментарыі да слова (вакабулы), экзэмпліфікацыя, памета – асноўныя паняцці практычнай лексікаграфіі. Тыпы слоўнікаў: перакладныя, тлумачальныя, дыялектныя, арфаграфічныя і арфаэпічныя, сінонімаў, паронімаў, міжмоўных амонімаў і паронімаў, паралексаў, этымалагічныя, гістарычныя, тэрміналагічныя, марфемныя, эпітэтаў, мовы пісьменніка, анамастычныя, частотныя і інш. Змест слоўнікавага артыкула. Тыпы лексікаграфічных дэфініцый. Інтэрнэт-слоўнікі, інфармацыйныя даведачныя парталы. Праблемы ў выкарыстанні электронных перакладчыкаў.

4. Фразеалогія і фразеаграфія

Фразеалагічная адзінка і фразеалагічны склад беларускай мовы. Значэнне

фразеалагізма як сістэмнага элемента мовы ў арганізацыі медыятэксту. Структура значэння фразеалагічнай адзінкі: ідыяматычнасць, унутраная форма, ацэначнасць, мадальнасць, стылістычныя канатацыі, экспрэсіўнасць, эмацыянальная ацэнка. Класіфікацыя фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці. Фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы і спалучэнні. Крытэрыі іх размежавання: вобразнасць, матываванасць значэння, характар сувязі паміж кампанентамі. Паняцце фразеалагічнага зварота. Фразеалагізмы паводле паходжання. Фразеалагічныя калькі. Стылістычная класіфікацыя фразеалагізмаў. Лексіка-фразеалагічны кантэкст. Полісемія, сінанімія і аманімія фразеалагізмаў. Памылковае ўжыванне ўстойлівых словазлучэнняў у тэкстах СМІ. Фразеалага-семантычны аналіз устойлівых словазлучэнняў. Фразеаграфія: набыткі і праблемы.

5. Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму

Беларуская тэрміналогія і крыніцы яе фарміравання. Культура прафесійнага маўлення. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня і багацце (разнастайнасць) маўлення, мэтазгоднасць, вобразнасць. Маўленчы этыкет і культура зносін.

6. Марфеміка і словаўтварэнне. Сучасныя тэндэнцыі беларускага словаўтварэння

Марфеміка як вучэнне аб мінімальна значымых частках слова. Слова і марфема. Адметныя прыметы марфемы: паўтаральнасць, непадзельнасць, значымасць, абстрактнасць і інш. Класіфікацыя марфем. Тыпы марфем. Каранёвыя і афіксальныя марфемы. Радыксоіды і свабодныя карані. Слова-, форма- і словаформаўтваральныя афіксы. Віды афіксальных марфем: прэфікс, суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс (цыркумфікс), флексія. Рэгулярнасць/нерэгулярнасць, прадуктыўнасць/непрадуктыўнасць, матэрыяльная выражанасць/нявыражанасць, спрадвечнасць/запазычанасць афіксаў. Афіксоіды (прэфі- і суфіксоіды) як марфемы пераходнага тыпу. Аснова слова. Сінанімічнасць і аманімічнасць марфем.

Марфемны аналіз слова, адрозненне яго ад словаўтваральнага. Этымалагічны аналіз слова. Гістарычныя змены ў марфалагічным складзе слова (апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дыфузія і дэкарэляцыя).

Прадмет і задачы словаўтварэння. Словаўтварэнне (дэрывацыя) – найважнейшая крыніца папаўнення слоўнікавага складу мовы. Словаўтварэнне і часціны мовы. Асноўныя функцыі словаўтварэння ў мове: уласна намінатыўная, канструктыўная, кампрэсіўная, экспрэсіўная, стылістычная. Вытворнае слова. Прыметы вытворнага слова. Тыпы матывацыі вытворных слоў. Полісемія, аманімія, сінанімія словаўтваральных сродкаў. Словаўтваральнае значэнне, методыка яго вылучэння. Сінхроннае і дыяхраннае словаўтварэнне. Марфалагічныя і немарфалагічныя спосабы ўтварэння слоў. Адваротнае словаўтварэнне (рэдэрывацыя). Спосабы дыяхраннага словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалага-сінтаксічны. Калькаванне. Сучасныя

тэндэнцыі беларускага словаўтварэння. Тыповыя памылкі ва ўтварэнні некаторых слоў. Словаўтваральны аналіз.

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНАЯ КАРТА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ

Нумар раздзела, тэмы	Назва раздзела, тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін					Колькасць гадзін кіруемай самастойнай работы	Форма кантролю ведаў
		Лекцыі	Практычныя заняткі	Семіарскія заняткі	Лабараторныя заняткі	Іншае		
1	Беларуская мова як найважнейшы складнік прафесійнай падрыхтоўкі журналіста. Мова і маўленне. Функцыі мовы	2	2					Вуснае апытанне. Письмовыя заданні. Дыктант
2	Лексічная сістэма беларускай мовы	2	12					Вуснае апытанне. Письмовыя заданні
3	Лексікаграфія. Практычнае значэнне лексікаграфіі ў прафесійнай дзейнасці журналіста, метадыка карыстання слоўнікамі		6					Вуснае апытанне. Письмовыя заданні. Прамежкавы тэст
4	Фразеалогія і фразеаграфія	2	2					Вуснае апытанне. Письмовыя заданні

5	Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму		2					Вуснае апытанне. Пісьмовыя заданні
6	Марфеміка і словаўтварэнне. Сучасныя тэндэнцыі беларускага словаўтварэння	2	2					Вуснае апытанне. Пісьмовыя заданні. Дыктант
	Усяго:	8	26					

ІНФАРМАЦЫЙНА-ДАВЕДАЧНАЯ ЧАСТКА

I. ЛІТАРАТУРА

Асноўная

1. Бандаровіч, В.У. Стыльна па-беларуску : комплексны даведнік па культуры маўлення / В.У.Бандаровіч. – Мінск : Пачатковая школа, 2013. – 64 с.
2. Беларуская мова: у 2 ч. Ч. 1: Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Марфемная будова слова і словаўтварэнне. Марфалогія / пад рэд. Л.М. Грыгор'евай. – 4-е выд. – Мінск, 2001.
3. Беларуская мова: Энцыклапедыя. – Мінск: Бел. Энцыклапедыя, 1994. – 655 с.
4. Іўчанкаў, В.І. Дыскусія беларускіх СМІ: Арганізацыя публіцыстычнага тэксту / В.І. Іўчанкаў. – Мінск: БДУ, 2003. – 257 с.
5. Іўчанкаў, В. І. Сучасная беларуская мова (эксперыментальнае навучанне): У 4 ч. Ч. 1: Арфаграфія. Графіка. Лексікалогія (фразеалогія): Для студ. фак. журналістыкі. – Мінск: БДУ, 2001. – 56 с.
6. Кавалёва, М.Ц. Сучасная беларуская літаратурная мова. Уводзіны. Лексікалогія. Фразеалогія. Лексікаграфія. Фразеаграфія. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія: вучэб. дапаможнік для ВНУ/ М.Ц. Кавалёва. 3-е выд., дапрац. і дап. – Мінск, 1993.
7. Красней, В.П. Сучасная беларуская мова. Лексікалогія. Фразеалогія / В.П. Красней, У.М. Лазоўскі, І.М. Шчарбакова. – Мінск, 1984.
8. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы / АН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Якуба Коласа; пад рэд. А.Я. Баханькова. – Мінск, 1994.
9. Лепешаў, І.Я. Практыкум па беларускай мове: вучэб. дапаможнік / І.Я. Лепешаў, Г.М. Малажай, К.М. Панюціч. – Мінск, 2005.
10. Лепешаў, І.Я. Практыкум па лексікалогіі і фразеалогіі: дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна, 2001.
11. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. – Мінск: Інтэрпрэссэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
12. Плотнікаў, Б.А. Лексіка і фразеалогія беларускай мовы: вучэб. дапаможнік / Б.А. Плотнікаў. – Мінск, 2004.
13. Сцяцко, П.У. Уводзіны ў мовазнаўства: дапаможнік / П.У. Сцяцко. – Гродна, 2001.
14. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск, 1996.
15. Шасцярнёва, Л.Г. Лексікалогія. Фразеалогія. Лексікаграфія (фразеаграфія). Вучэбна-метадычны комплекс / Л.Г. Шасцярнёва. – Мінск, 2006. – 86 с.
16. Янкоўскі, Ф.М. Сучасная беларуская мова / Ф.М. Янкоўскі. – Мінск, 1984.

Дадатковая

1. Абабурка, М.В. Беларускія слова і яго вывучэнне / М.В. Абабурка. – Мінск: Выш.шк., 1986. – 127 с.
2. Абабурка, М.В. Культура беларускай мовы / М.В. Абабурка. – Мінск: Выш.шк., 1994. – 122 с.

3. Анічэнка, У.В. Асновы культуры маўлення і стылістыкі: вучэб. дапаможнік для студэнтаў філал. факультэтаў ВНУ / У.В. Анічэнка [і інш.]. – Мінск, 1992.
4. Антанюк, Л.А. Беларуская навуковая тэрміналогія / Л.А. Антанюк. – Мінск, 1987.
5. Асновы культуры маўлення і стылістыкі. – Мінск: Універсітэцкае, 1992. – 255 с.
6. Бордович, А.М. Сопоставительный курс русского и белорусского языков: Учебн.пособие / А.М. Бордович, А.А. Гируцкий, Л.В. Чернышева. – Минск: Універсітэцкае, 1999. – 223 с.
7. Булахов, М.Г. Основные вопросы сопоставительной стилистики русского и белорусского языка / М.Г. Булахов. – Мн.: Изд-во БГУ, 1979. – 40 с.
8. Бурак, Л.І. Сучасная беларуская мова / Л.І. Бурак. – Мінск, 1985.
9. Воўк-Левановіч, О.В. Лекцыі па гісторыі беларускай мовы / О.В. Воўк-Левановіч. – Мінск: Нар.асвета, 1994. – 205 с.
10. Гаўрош, Н.В. Сучасная беларуская мова: зборнік практыкаванняў / Н.В. Гаўрош. – Мінск, 1981.
11. Герасімчык, І.А. Фразеалагічныя паронімы сучаснай беларускай літаратурнай мовы: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук / І.А. Герасімчык; Гродзенскі дзярж. ун-т імя Янкі Купалы. – Гродна, 2003.
12. Грабчыкаў, С.М. Цяжкія выпадкі ўжывання блізкіх па гучанню слоў / С.М. Грабчыкаў. – Мінск: Выд-ва БДУ, 1977. – 328 с.
13. Гуліцкі, М.Ф. Нарысы гісторыі беларускай лексікаграфіі / М.Ф. Гуліцкі. – Мінск, 1978.
14. Даўгулевіч, Н.М. Англіцызмы і амерыканізмы ў сучаснай беларускай мове / Н.М. Даўгулевіч // Роднае слова. – 2005. – № 2. – С. 26 – 28.
15. Даўгулевіч, Н.М. Лайкра, скотч, хот-дог: новая запазычаная лексіка побытавай сферы / Н.М. Даўгулевіч // Роднае слова. – 2003. – № 6. – С. 40.
16. Жураўскі, А.І. Гісторыя беларускай літаратурнай мовы. Т.1 / А.І. Жураўскі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1967. – 371 с.
17. Красней, В.П. Лексіка і фразеалогія беларускай мовы / В.П. Красней. – Мінск, 1982.
18. Лепешаў, І.Я. Сучасная беларуская мова: Спрэчныя пытанні: Дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна, 2002. – 207 с.
19. Лепешаў, І.Я. Фразеалогія ў творах К. Крапівы: стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск, 1976.
20. Лепешаў, І.Я. Чаму мы так гаворым: Даведнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна, 2003. – 155 с.
21. Лукашанец, А.Г. Беларускія сацыялекты XIX стагоддзя: вопыт тыпалагічнага апісання / А.Г. Лукашанец. – Мінск, 1999.
22. Малажай, Г.М. Лінгвістычны аналіз тэксту: Вуч.дап. / Г.М. Малажай. – Мінск: Выш.шк., 1992. – 367 с.
23. Мікуліч (Луцэвіч), Т.М. Мова і этнічная самасвядомасць / Т.М. Мікуліч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1996. – 160 с.
24. Міхневіч, А.Я. Праблемы семантыка-стылістычнага даследавання беларускай мовы / А.Я. Міхневіч. – Мінск, 1976.
25. Моўныя адзінкі і кантэкст / Э.Д. Блінава [і інш.]. – Мінск, 1992.

26. Мощенская, Л.Г. Как белорусы говорят по-русски?: Варианты рода имён существительных в русской речи белорусов / Л.Г. Мощенская. – Минск: Университетское, 1992. – 156 с.
27. Руденко, Е.Н. Вот вам и драг с дропом, или компьютерный жаргон глазами лингвиста / Е.Н. Руденко // Славянский мир на пороге III тысячелетия: материалы Междунар. науч. конф., Гомель, 15 – 16 мая 2001 г. / Бел.гос. ун-т транспорта, Гомел. обл. обществ. об-ние “Об-во Кирилла Туровского”; редкол.: В.И. Коваль [и др.]. – Гомель, 2001. – С. 241 – 243.
28. Святло слова: Дапаможнік па лінгвакультуралогіі / Басава Г.І., Іўчанкаў В.І., Сінькова Л.Д. – Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2002. – 144 с.
29. Слова беларускае: 3 гісторыі лексікалогіі і лексікаграфіі / Уклад. Т.В. Кузьмянкова і інш. – Мінск: Нар. асвета, 1994. – 272 с.
30. Слова і фразеалагізм у літаратурным і дыялектным кантэксте / пад рэд. Г.М. Малажай. – Брэст, 2004.
31. Слоўнік асабовых уласных імён / Уклад. М.Р. Суднік. – Мінск: Бел.навука, 2005. – 176 с.
32. Сцяцко, П.У. Культура мовы / П.У. Сцяцко. – Мінск: Тэхналогія, 2002. – 444 с.
33. Сцяцко, П.У. Уводзіны ў мовазнаўства / П.У. Сцяцко. – Гродна: ГРДУ, 2001. – 229 с.
34. Толкач, А.А. Маладзёжны слэнг / А.А. Толкач // Культура мовы і грамадства: матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 5 – 6 снежня 2002 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя М. Танка; рэдкал.: П.А. Міхайлаў [і інш.]. – Мінск, 2002. – С. 223 – 227.
35. Уласевіч, В.І. Амбасада, улётка, імпрэза: запазычанні з польскай мовы ў сучасным беларускім перыядычным друку / В.І. Уласевіч // Роднае слова. – 2003. – № 5. – С. 39 – 42.
36. Усціновіч, А.К. Антрапанімія Гродзеншчыны і Брэстчыны (XIV – XVIII стст.) / А.К. Усціновіч. – Мінск, 1975.
37. Шпадарук, І.П. У свеце слоў, з’яў і фактаў / І.П. Шпадарук. – Мінск: Выш. шк., 1995. – 93 с.
38. Шур, В.В. Беларускія ўласныя імёны: Беларуская антрапаніміка і тапаніміка: Дапаможнік / В.В. Шур. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1998. – 239 с.
39. Шур, В.В. 3 гісторыі ўласных імёнаў / В.В. Шур; пад рэд. П.У. Сцяцко. – Мінск, 1993.
40. Шчэрбін, В.К. Тэарэтычныя праблемы беларускай лексікаграфіі / В.К. Шчэрбін. – Мінск, 1996.
41. Юргелевіч, П.Я. Курс сучаснай беларускай мовы з гістарычнымі каментарыямі / П.Я. Юргелевіч. – Мінск, 1974.
42. Юрэвіч, У.М. Слова жывое, роднае, гаваркое... / У.М. Юрэвіч. – Мінск, 1992.
43. Янкоўскі, Ф.М. Гістарычная граматыка беларускай мовы: Вуч.дап. / Ф.М. Янкоўскі. – Мінск: Выш.шк., 1989. – 301 с.
44. Яскевіч, А.А. Старабеларускія граматыкі: Да праблемы агульнафілалагічнай цэласнасці / А.А. Яскевіч. – Мінск: Бел.навука, 1996. – 352 с.

II. РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ ПРАЦЫ

Студэнтам у працэсе вывучэння дысцыпліны рэкамендуецца рэгулярна знаёміцца з айчыннай і замежнай літаратурай, аналізаваць новыя публікацыі па лексікалогіі, фразеалогіі, лексікаграфіі, фразеаграфіі, словаўтварэнні, матэрыялы навукова-практычных канферэнцый па праблемах арганізацыі медыятэкстаў, вучыцца творча прымяняць атрыманыя веды пры напісанні трактатаў.

III. РЭКАМЕНДУЕМЫЯ СРОДКІ ДЫЯГНОСТЫКІ

Для атэстацыі студэнтаў на адпаведнасць іх персанальных дасягненняў патрабаванням праграмы «Рэдагаванне» ствараецца фонд ацэначных сродкаў, які ўключае тыпавыя заданні, тэсты, тэмы рэфератаў, пытанні да выніковага экзамену і інш. Ацэначнымі сродкамі прадугледжвацца ацэнка здольнасці студэнтаў да творчай дзейнасці ў час рэдагавання сказаў і тэкстаў, іх гатоўнасць весці пошук вырашэння новых задач, звязаных з недастатковасцю канкрэтных спецыяльных ведаў і адсутнасцю агульнапрызнаных алгарытмаў. У якасці формаў дыягностыкі кампетэнцый студэнтаў выкарыстоўваюцца:

- вусныя формы: гутаркі, калёквіумы, даклады на занятках і інш.;
- пісьмовыя формы: тэсты, дыктанты, кантрольныя апытанні, пісьмовыя справаздачы па практычных работах, эсэ, рэфераты і інш.;
- вусна-пісьмовыя формы: справаздачы па практычных работах з іх вуснай абаронай, экзамен па дысцыпліне і інш.

IV. ПРЫКЛАДНЫЯ ПЫТАННІ ДА ВЫНІКОВАГА ЗАЛІКУ

1. Мова і тэкставая дзейнасць журналіста. Структура і функцыі беларускай мовы. Беларуская мова на розных этапах яе гістарычнага развіцця. Паняцце пра сучасную беларускую літаратурную мову як найвышэйшую форму праяўлення нацыянальнай культуры. Адметнасці функцыянавання беларускай мовы ў мінулым і сучаснасць.

2. Беларуская мова – тытульная мова нацыі. Моўны стыль эпохі.

3. Беларуская мова з гледжання тыпалагічнага і сацыяльнага. Функцыянальна-сацыяльная дыферэнцыяцыя нацыянальнай мовы. Месца беларускай мовы на лінгвістычнай карце свету.

4. Мова і маўленне. Функцыі мовы: камунікатыўная (як сродак кантактавання), пазнавальная (кагнітыўная) (як інструмент мыслення і пазнання свету), акумулятыўная (як сродак назапашвання і захоўвання ведаў, сацыяльнага вопыту народа), уплывовая (як сродак пераканання), эмацыянальна-эстэтычная (як сродак выказвання думак і пачуццяў, фарміравання і эстэтычнага развіцця чалавечай свядомасці), фатычная (кантактаўстанаўляльная) (як актыўны сродак фарміравання загаловачных комплексаў у СМІ) і інш.

5. Прадмет і задачы вывучэння лексікалогіі. Структурная і сістэмная характарыстыка слова ў медыятэксце. Азначэнне слова як асноўнай адзінкі мовы.

6. Лексічнае і граматычнае значэнні слова. Полісемія, семантычная пераарыентацыя слова ў медыямаўленні, асаблівасці выкарыстання тропай у СМІ. Лексіка-семантычная характарыстыка беларускай мовы.

7. Фарміраванне слоўнікавага складу мовы ва ўмовах інфармацыйнага грамадства. Безэквівалентная лексіка і семантычная кандэнсацыя як спосаб захавання народнай спадчыны.
8. Фарміраванне слоўнікавага складу мовы ва ўмовах інфармацыйнага грамадства. Безэквівалентная лексіка і семантычная кандэнсацыя як спосаб захавання народнай спадчыны.
9. Сінанімія. Сінанімічны рад. Паняцце пра дамінанту. Тыпы сінонімаў. Эўфемізмы. Крыніцы ўзбагачэння беларускай лексікі сінонімамі. Лексічная і сінтаксічная сінанімія ў тэкстах СМІ.
  10. Антанімія. Тыпы антонімаў. Сутнасць антанімічнага супрацьпастаўлення: антонім, антытэза, энантыясемя, аксюмаран і інш. Выяўленчыя магчымасці антонімаў.
11. Кантэкстуальныя сінонімы і антонімы. Сінанімія і антанімія – актыўныя працэсы ў мове і ў тэкстах СМІ.
  12. Гістарычнае фарміраванне лексікі сучаснай беларускай мовы.
  13. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле паходжання: агульнаславянская, усходнеславянская, уласнабеларуская.
  14. Спрадвечна беларуская і запазычаная лексіка.
  15. Методыка вызначэння запазычанага слова. Засваенне запазычаных слоў: фанетычнае, графічнае, граматычнае, семантычнае. Транслітэрацыя.
  16. Выкарыстанне варварызмаў і экзатызмаў у сучасным маўленні і ў тэкстах СМІ. Запазычанні на сучасным этапе, правамернасць выкарыстання іх ў СМІ.
  17. Сацыяльна-функцыянальная характарыстыка лексікі беларускай мовы. Лексіка сучаснай беларускай мовы паводле актыўнага і пасіўнага складу: гістарызмы, архаізмы, неалагізмы.
  18. Агульнаўжывальная лексіка і лексіка абмежаванага ўжытку: дыялектызмы, тэрміналагічная і прафесійная лексіка, жарганізмы і аргатызмы (выкарыстанне ў мастацкіх і публіцыстычных тэкстах). Патэнцыяльныя словы і аказіяналізмы. Слэнгіраванне камп'ютэрнага маўлення, лексічныя працэсы ў інтэрнэт-выданнях.
  19. Практычнае значэнне лексікаграфіі ў прафесійнай дзейнасці журналіста, методыка карыстання слоўнікамі. Сучасны стан і тэндэнцыі развіцця лексікаграфіі.
  20. Слоўнік, слоўнікавы артыкул, семантызацыя, каментарыі да слова (вакабулы), экзэмпліфікацыя, памета – асноўныя паняцці практычнай лексікаграфіі.
  21. Тыпы слоўнікаў: перакладныя, тлумачальныя, дыялектныя, арфаграфічныя і арфаэпічныя, сінонімаў, паронімаў, міжмоўных амонімаў і паронімаў, паралексаў, этымалагічныя, гістарычныя, тэрміналагічныя, марфемныя, эпітэтаў, мовы пісьменніка, анамастычныя, частотныя і інш. Змест слоўнікавага артыкула.
  22. Фразеалагічная адзінка і фразеалагічны склад беларускай мовы. Значэнне фразеалагізма як сістэмнага элемента мовы ў арганізацыі медыятэксту.

23. Структура значэння фразеалагічнай адзінкі: ідыяматычнасць, унутраная форма, ацэнчанасць, мадальнасць, стылістычныя канатацыі, экспрэсіўнасць, эмацыянальная ацэнка.
24. Класіфікацыя фразеалагізмаў паводле семантычнай злітнасці. Фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы і спалучэнні. Крытэрыі іх размежавання: вобразнасць, матываванасць значэння, характар сувязі паміж кампанентамі.
25. Паняцце фразеалагічнага зварота. Фразеалагізмы паводле паходжання. Фразеалагічныя калькі. Стылістычная класіфікацыя фразеалагізмаў.
26. Полісемія, сінанімія і аманімія фразеалагізмаў. Памылковае ўжыванне ўстойлівых словазлучэнняў у тэкстах СМІ. Фразеалага-семантычны аналіз устойлівых словазлучэнняў.
27. Функцыянаванне беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму.
28. Культура прафесійнага маўлення. Асноўныя камунікатыўныя якасці маўлення: правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чысціня і багацце (разнастайнасць) маўлення, мэтазгоднасць, вобразнасць. Маўленчы этыкет і культура зносін.
29. Марфэміка як вучэнне аб мінімальна значымых частках слова. Слова і марфема. Адметныя прыметы марфемы: паўтаральнасць, непадзельнасць, значымасць, абстрактнасць і інш.
30. Класіфікацыя марфем. Тыпы марфем. Каранёвыя і афіксальныя марфемы. Радыксоіды і свабодныя карані. Слова-, форма- і словаформаўтваральныя афіксы. Віды афіксальных марфем: прэфікс, суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс (цыркумфікс), флексія. Рэгулярнасць/нерэгулярнасць, прадуктыўнасць/непрадуктыўнасць, матэрыяльная выражанасць/нявыражанасць, спрадвечнасць/запазычанасць афіксаў. Афіксоіды (прэфі- і суфіксоіды) як марфемы пераходнага тыпу. Аснова слова. Сінанімічнасць і аманімічнасць марфем.
31. Гістарычныя змены ў марфалагічным складзе слова (апрошчанне, перараскладанне, ускладненне, дыфузія і дэкарэляцыя).
32. Прадмет і задачы словаўтварэння. Словаўтварэнне (дэрывацыя) – найважнейшая крыніца папаўнення слоўнікавага складу мовы. Словаўтварэнне і часціны мовы.
33. Асноўныя функцыі словаўтварэння ў мове: уласна намінатыўная, канструктыўная, кампрэсіўная, экспрэсіўная, стылістычная.
34. Вытворнае слова. Прыметы вытворнага слова. Тыпы матывацыі вытворных слоў. Полісемія, аманімія, сінанімія словаўтваральных сродкаў. Словаўтваральнае значэнне, метадыка яго вылучэння. Сінхроннае і дыяхроннае словаўтварэнне.
35. Марфалагічныя і немарфалагічныя спосабы ўтварэння слоў. Адваротнае словаўтварэнне (рэдэрывацыя). Спосабы дыяхроннага словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалага-сінтаксічны. Калькаванне. Сучасныя тэндэнцыі беларускага словаўтварэння. Тыповыя памылкі ва ўтварэнні некаторых слоў. Словаўтваральны аналіз.

ДАПАЎНЕННІ І ЗМЯНЕННІ
ДА ВУЧЭБНАЙ ПРАГРАМЫ ПА ВЫВУЧАЕМАЙ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ
НА _____ / _____ НАВУЧАЛЬНЫ ГОД

№ п/п	Дапаўненні і змяненні	Падстава

Вучэбная праграма перагледжана і адобрана на пасяджэнні кафедры

Стылістыкі і літаратурнага рэдагавання (пратакол № _____ ад _____ 201 ____ г.)
(назва кафедры)

Загадчык кафедры

Доктар філалагічных навук прафесар _____
(ступень, званне) (подпіс)

В. І. Іўчанкаў
(І.ІнБ.Прозвішча)

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Дэкан факультэта

Кандыдат філалагічных навук дацэнт _____
(ступень, званне) (подпіс)

С. В. Дубовік
(І.ІнБ.Прозвішча)